

سخن هفت گُنبَد

(فیلمنامه هفت پیکر نظامی گنجوی)

مؤلف:

زهره اسماعیل زاده

نشر افقین

Afshar Publication

سرشناسه : نظامی، الیاس بن یوسف، ۴۵۳۰ - ۹۶۱۴ ق.
 عنوان قراردادی : هفت پیکر
 عنوان و نام : سخن هفت گنبد/ مؤلف زهره اسماعیلزاده.
 پدیدآور : تهران : راشدین، ۱۳۹۳.
 مشخصات نشر : ۱۶۳ ص.
 مشخصات :
 ظاهری :
 شابک : 978-600-7092-20-0
 وضعیت فهرست : فیبا
 نویسی :
 موضوع : شعر فارسی -- قرن ۶ ق.
 شناسه افزوده : اسماعیلزاده، زهره، ۱۳۵۳ -
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۳ ۵۱۳۲ PIR
 رده بندی دیویی : ۲۳/۱۶۸
 شماره کتابشناسی : ۳۶۰۱۶۷۰
 ملی :

■ انتشارات راشدین

■ عنوان کتاب:	سخن هفت گنبد
■ مؤلف:	زهره اسماعیلزاده
■ نظارت کیفی:	راهب عارفی
■ نظارت فنی:	محمد معین عارفی
■ صفحه آرا و طراح جلد:	افسانه حسن بیگی
■ چاپ و صحافی:	دی تاپ
■ نوبت چاپ:	اول-۱۳۹۳
■ شمارگان:	۱۰۰۰
■ شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۷۰۹۲-۲۰-۰
■ قیمت:	۱۰۰۰۰۰ ریال
■ نشانی:	میدان انقلاب - کارگر جنوبی - کوچه گشتاسب - پلاک ۴ واحد ۶
■ تلفن / نمابر:	۶۶۴۰۸۲۳۴ - ۶۶۱۲۳۴۴۹

www.rashedin.info

■ پایگاه اینترنتی:

Email: rashed1829@yahoo.Com

■ پست الکترونیک:

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۷.....	سخنی درباره این پژوهش
۹.....	مقدمه
۱۲.....	فیلمنامه‌ی هفت پیکر نظامی
۱۶.....	کشتن بهرام به یک تیر، شیر و گور را
۱۶.....	کشتن بهرام، ازدها را و گنج یافتن
۱۸.....	دیدن بهرام، صورت هفت پیکر را درخورنق
۱۹.....	آگاهی بهرام از وفات پدر
۲۰.....	لشکر کشیدن بهرام به ایران
۲۰.....	بهرام گور و شاه منذر و نعمان به همراه لشکری عظیم
۲۴.....	بر تخت نشستن بهرام به جای پدر
۲۴.....	خطبه‌ی عدل بهرام گور
۲۵.....	چگونگی پادشاهی بهرام
۲۵.....	خشکسالی و شفقت بهرام
۲۷.....	داستان بهرام با کنیزک خویش
۲۹.....	مشورت کردن کنیزک با سرهنگ، در مهمانی شاه
۳۳.....	لشکر کشیدن خاقان چین به جنگ بهرام گور
۳۵.....	توصیف صحنه‌ی کارزار بهرام، با لشکر سیصد هزار نفره‌ی چین
۳۶.....	عتاب کردن بهرام با سران لشکر
۳۸.....	خواستن بهرام، دختران شاهان هفت اقلیم را
۳۸.....	صفت بزم بهرام در زمستان و ساختن هفت گنبد
۴۰.....	در چگونگی هفت گنبد
۴۹.....	ادامه‌ی روایت پادشاه سیاه پوش
۱۱۰.....	آگاهی بهرام، از لشکرکشی خاقان چین، بار دوم
۱۱۷.....	شکایت کردن مظلوم اول

۱۱۷		شکایت کردن مظلوم دوم
۱۱۸		شکایت کردن مظلوم سوم
۱۱۸		شکایت کردن مظلوم چهارم
۱۱۹		شکایت کردن مظلوم پنجم
۱۲۰		شکایت کردن مظلوم ششم
۱۲۰		شکایت کردن مظلوم هفتم
۱۲۲		پوزش خواستن خاقان چین از بهرام
۱۲۳		فرجام کار بهرام و ناپدید شدن او در غار
۱۲۵		شخصیت‌های فیلم نامه از آغاز تا نشستن پادشاه در روز شنبه در گنبد سیاه
۱۳۲		منابع

سخنی درباره این پژوهش

هفت پیکر نظامی، سرگذشت بهرام پنجم ساسانی، معروف به بهرام گور است که نظامی آن را در بحر خفیف مسدس مخبون محذوف یعنی هم وزن با حدیقه سنایی سروده و سپس آن را به علاءالدین کرپ ارسلان حاکم مراغه تقدیم کرده است.

بنیاد هفت پیکر، بر عدد هفت است. نظامی، زندگی بهرام را از تولد تا رفتن به حیره در یمن و پرورش یافتن در آن سرزمین و بازگشت به ایران و ربودن تاج شاهی از میان دو شیرو جلوس بر تخت شاهی شرح می‌دهد آنگاه از ازدواج بهرام با هفت دختر پادشاهان هفت اقلیم و جای دادن آنان در هفت گنبد با هفت رنگ متفاوت و رفتن بهرام در هر یک از روزهای هفته در یک گنبد متناسب با آن روز هفته و مهمان شدن در آن گنبد سخن می‌راند.

هر یک از این دختران، در این هفت شب، افسانه‌ای می‌سراید که این هفت افسانه، شالوده هفت پیکر نظامیست. بعد شاعر از اوضاع مملکت، به سبب غفلت وزیر بهرام «راست روشن» و هشیار شدن بهرام، گفتگو می‌کند و سرانجام با رفتن بهرام به دنبال گورخر و ناپدید شدن بهرام در غار منظومه به پایان می‌رسد.

نظامی در این منظومه زیبا از اعتقادات نجومی آمیخته ایرانی و هندی استفاده کرده است. قدما هر رنگ را منسوب به یکی از سیارات هفت گانه می‌دانستند و برای روزهای هفته متناسب با سیاره مربوط به آن، رنگ قائل بودند.

مقدمه

نظامی گنجوی، در گنج به دنیا آمد (گنج به در دوران امپراتوری روسیه و عصر شوروی Elisavet pol و قزوین نامیده می‌شد) نظامی تخلص او بود و وی از بزرگترین شاعران و اندیشمندان ایرانی است. به پاس دانش وسیع و ذکاوتش عنوان حکیم به او اعطا کردند. از اشعار او پیداست که علاوه بر ادب و ریاضی، ستاره شناسی، طب، حقوق، تاریخ و فلسفه، در موسیقی و انواع هنرها نیز استاد بوده. کار او آمیزه‌ای از دستاوردهای ادبیات فارسی پیش از زمان وی است. در مورد تاریخ تولد دقیق نظامی، اختلاف وجود دارد اما یونسکو تاریخ ۱۱۴۱ را برای ولادت او تأیید می‌کند و در سال ۱۹۹۱ برای بزرگداشت هشتصد و پنجاهمین سالروز تولد نظامی، همایش‌های بین‌المللی در شهرهای واشنگتن، لوس آنجلس، لندن و تبریز برپا شد.

پنج شاهکار او، روی هم رفته به‌خمس (پنج گنج) شهرت دارد. او در حماسه عاشقانه استاد بود. وی در ادبیات بر احساسات و عواملی را که محرک انسان‌ها در انجام بعضی رفتارهاست شرح می‌دهد و حماقت و غرور انسان‌ها همچنین کشمکش‌های انسان و امیال مهار نشدنی را آشکار می‌سازد. نظامی گرچه چیزی را برای اجرا در صحنه تئاتر ننوشته است اما می‌توان او را به حق، استاد نمایشنامه نویسی به حساب آورد. در داستان‌های او، پیشه‌وران گرامی هستند و نقاشان، مجسمه‌سازان، معماران و موسیقی‌دانان با دقت تصویر شده‌اند نقش‌هایی کلیدی دارند. هفت پیکر یا بهرامنامه، چهارمین و ظریف‌ترین شعر در خمسه نظامی است. این اثر به نحوی خیره‌کننده لذایذ عشق را می‌کاود و همزمان می‌توان آن را شعری عرفانی دانست. هفت داستانی که توسط هفت شاهزاده بانو بیان می‌شود می‌توان هفت مرتبه و منزلت زندگی انسان یا هفت جنبه از سرنوشت بشر تعبیر کرد، حتی می‌توان آن را هفت مرتبه طریقت عرفان دانست. در کیهان‌شناسی اسلامی، زمین بین هفت سیاره زیر قرار می‌گیرد:

ماه، عطارد، زهره، خورشید، مریخ، مشتری و زحل که عاملان خداوند تلقی می‌شوند و حرکتشان بر موجودات و حوادث روی زمین تأثیر می‌گذارد. نظامی همچنین قاطعانه معتقد است که وحدت دنیا در روابط ریاضی، هندسی و موسیقایی، قابل درک است و اعداد، راهنمای پیچیدگی‌های دنیایی هزارتو اند که از طریق اعداد، کثرت و وحدت و نابسامانی و سامان می‌یابد.

نظامی به این دلیل از عدد هفت استفاده می‌کند که در بین مردم مشرق زمین معانی خاص دارد و از آنجا که اولین عدد کامل و مبتنی بر انگاره‌های اسلامی تلقی می‌شود، نظامی آن را درون مایه اصلی هفت پیکر قرار داده است. هنگامی که قهرمان هفت پیکر - بهرام گور - با حرکاتی خیالی و شگرف، با هر شاهزاده بانو ملاقات می‌کند مسیری نمادین بین تاریکی و روشنایی را می‌پیماید. شاهزاده‌ها و گنبدهایشان مظهر سیارات، اقلیم‌ها رنگ‌ها و ایام هستند.

افسون جادویی عدد هفت، در سراسر هفت پیکر حضور دارد. هفت پیکر که در سال ۵۹۳ هجری به اتمام رسیده به سفارش امیر مراغه - علاءالدین کرب ارسلان - سروده شده و به وی تقدیم گشته است. بهرام گور فرمانروای ساسانی و شکارچی گورخرهای وحشی است. بخش اصلی هفت پیکر نظامی که تمام خلأیت نظامی را به نمایش می‌گذارد، داستان‌هایی است که هفت شاهزاده بانو، برای مسحور ساختن بهرام گور بیان می‌کنند. نظامی، هریک از این شاهزاده خانم‌ها را در گنبدی ملکوتی تصویر کرده که در جوار قصر بهرام است. بهرام در روزهای متوالی هفته از سرای شاهزاده بانویی به سرای شاهزاده بانوی دیگر می‌رود. داستان‌هاییست در دل داستان‌هایی که آنها نیز در بطن داستان‌هایی دیگرند. رنگ‌ها و زینت‌ها، رنگ لباس‌ها و جواهرات درخشان بهرام و شاهزاده خانم‌ها و آهنگ زمینه داستان، همه گوشنوازند. عطر و بوهای مُشکین حسن بویایی را برمی‌انگیزد، اشربه و غذاهای دل‌انگیز، ذائقه را تحریک می‌کند و ابریشم‌های ناب و

زربافته را می‌توان در داستان‌ها لمس کرد. نظامی مثل همیشه اعتدال را رعایت می‌کند و شهوترانی را با خویشتن داری و لذت‌گرایی را با مسئولیت‌پذیری تعدیل می‌کند. جوهر داستان‌ها این است که اگر تمایلات جسمی در محیطی پاک، بی‌آلایش و با محبت قرار گیرند به بهترین نحو ارضاء می‌شوند.

بخش اول و آخر کتاب در مورد رویدادهای مربوط به بهرام پنجم ساسانی از بدو ولادت تا مرگ راز گونه اوست و بخش میانی که مرکب از هفت حکایت یا اپیزود از زبان هفت همسر اوست از زمره حکایات عبرت‌انگیزی است که دختران پادشاهان هفت اقلیم (مطابق تقسیمات قدما) برای بهرام نقل می‌کنند. بهرام از طرفی پادشاهی خوشباش و عیاش، با کاخ‌هایی باشکوه است و از طرفی قبل از شروع ساختن هفت گنبد درباره آن به شیده‌معمار می‌گوید: این همه، خانه‌های کام و هواست / خانه‌خانه آفرین به کجاست؟ هفت پیکر، بارزترین تجسم زیبایی زمینی است: وصف قصر خورنق، تالو آن و رنگ به رنگ شدنش، تلفیق رنگ میان هر گنبد با جامه، قائل شدن رنگ برای هر روز هفته (یعنی تبدیل زمان که امری انتزاعی است به هیأتی محسوس)، برقراری تناسب رنگ میان هر گنبد که نماینده یکی از اقلیم‌های هفت‌گانه است با سیاره مربوط به آن. و اما در باب شخصیت بهرام، او هم به غایت دلیر و جنگاور است هم بی‌نهایت عیاش و شاد و آسان‌گذران و شیفته شکار و زن و باده، چنان که این جنبه از شخصیت او خاقان چین را به طمع تسخیر ایران می‌اندازد، ولی در هنگام خطر برخلاف صورت ظاهرش، سخت بیدار است و به اصطلاح، زره زیر قبا دارد و باج به هیچ دشمنی نمی‌دهد. مردی که شادی را همانقدر که برای خویشتن می‌خواهد برای رعیت هم می‌خواهد و در ماجرای وزیر ستمگر، اوج عدالت و غمخوارگی بهرام را در حق رعیت می‌بینیم.^۱

۱- ترجمه دایرة المعارف اسلام (شاعران پارسی) - مبحث نظامی و هفت پیکر